

ברשותו של הזולת לאורך זמן ממושך, יש ספק אם היא בכלל "גירי דיליה". ולדעת הרא"ש, אם לפי ראות עיני הדיינים הנזק קבוע וקשה ונגרם ע"י המזיק – הרי זה בכלל "גיריה דיליה", ועליו להרחיקו.

ב. בכל ספק ב"גירי דיליה", אם המזיק כבר החזיק בנזק, אין לחייב אותו להרחיקו.

ג. אדם חייב על ממונו שהזיק מפני שהוא ממונו ולא משום שיצא מרשותו. ולכן אין אדם חייב לשלם על נזקים שביצעו בעלי חיים שאינם שלו, שהתרבו ברשותו והזיקו ברשות הזולת. אולם גם במקרה כזה הוא עובר על האיסור להזיק לזולת.

לחלופין לסלק את החציר. וזאת משני טעמים: א. לדעת הרא"ש בתשובה, כל נזק קבוע וקשה שניתן למונעו הרי הוא בכלל "גיריה דיליה", ועל המזיק להרחיק אותו.

ב. לפי הנתיבות, כיון שהוא יכול למנוע את התרבות החולדות מבלי שהדבר יגביל את השימוש בחצרו – חלה עליו חובת השמירה למנוע את הנזק, גם אם לא מן הדין, לפחות לפני משורת הדין.

מסקנות

א. הנחת דבר שמושך בעלי חיים הנכנסים ומזיקים

סימן פט

עקירת פרדס שיש בו מחלה ממארת

א. חיוב מדין אש

לכאורה נראה שאין מקום לחייב אותו לעקור את העצים, שהרי אין כאן "גירי דיליה", ולא הוא שהביא את המזיק לכאן ע"י מעשיו (ע"י לעיל סי' פ"ח).

אלא שצ"ע אולי יש להגדיר את המחלה ההולכת ומתפשטת כ"אש". וכיון ש"אשו משום חצירו" (ב"ק כ"ב ע"א), יש לראות בה "גירי דיליה". ולכן חובה עליו לעקור את העצים הנגועים, כמו שעליו לכבות אש שעלולה להתפשט מחצרו, אע"פ שלא הוא הדליק אותה. ובשלמא באש נתנו שיעורים להרחקה, אולם מחלה זו, אין שיעור להרחקה. גם באש תדירה לא מועיל השיעור לפטור מנזקין, אלא רק לחיוב הרחקה לכתחילה (ע"י ר"ף ב"ק דף כ"ה ע"ב, קצוה"ח סי' קנ"ה ס"ק א').

וא"כ צ"ע אם בנד"ד החשש להתפשטות המחלה הוא חשש סביר, שיש מקום לתקן בו דין הרחקה; או שהוא חשש רחוק, שאין מקום

ראשי פרקים

שאלה

א. חיוב מדין אש

ב. אש הדולקת בחצרו מאליה

ג. חיוב מצד נזקי שכנים

ד. חיוב מצד נזקי רבים

תשובה

מסקנות

שאלה *

בפרדס לימונים של חבר אחד התגלתה מחלה ממארת וחשוכת מרפא, שעלולה להתפשט ולפגוע גם בפרדסים אחרים. מוסדות הכפר דורשים ממנו לעקור את העצים לפני שיגרמו נזקים לציבור כולו. אולם הלה דורש פיצויים מהציבור על עקירת העצים. האם הציבור יכול לדרוש ממנו את עקירת הפרדס? ואם כן, האם הציבור חייב לפצות אותו על כך?

* ניסן תשל"ה.

ובשו"ת הריב"ש (סי' תקל"ז) כתב שמי גשם היורדים מהעליה לבית אינם באחריותו של בעל העליה; משום שלא הוא שפך את המים, אלא הגשם הוא שהביא אותם לכאן. ולדעתו אין זה דומה לאבנו, סכיננו ומשאו שהניחם בראש גגו ונפלו והזיקו, שחייב (ב"ק ג' ע"ב); שכן שם חייב משום שהוא זה שהעלה אותם לגג. ומשמע לכאורה מדבריו שדליקה שנפלה מאליה בחצרו – הרי הוא פטור עליה. וע"כ הוא מפרש כדעת הר"ח ולא כפשוט דברי הגמ'.

מיהו יתכן שיש לחלק בין המקרים: בגשם שוטף שיורד לעליה ומשם לבית – אין באפשרותו של בעל העליה למנוע את הנזק. אך בדליקה שנפלה בחצירו, מדובר כשיכול היה לכבותה או לעצור אותה, והוא לא עשה כן.

ובברכת שמואל (ב"ק סי' י' ס"ק ד', סי' י"ז ס"ק ו') כתב שבאש החיוב הוא על מעשה ההדלקה. ואם ההדלקה נעשתה באונס, אינו חייב על כך שלא כיבה. וכתב שאין זה דומה לבנור ברשותו, שגם אם נחפר באונס הרי הוא חייב על כך שלא כיסהו. וצע"ג בכל זה.

וא"כ יש להסתפק אם ניתן לחייב אדם על דליקה שנפלה בחצרו והתפשטה לחצר חבירו, גם אם יכול היה לכבותה. ולענין חיוב ההרחקה, הדבר אולי תלוי במחלוקת שבין הרמב"ם והרא"ש במצב של ספק בחיוב הרחקת נזיקין, אם הולכים בו לחומרא או לקולא (עי' לעיל סי' פ"ח אות ג').

ג. חיוב מצד נזקי שכנים

הרמ"א (ח"מ סי' קנ"ה סעי' ד' בהג"ה) כתב בשם הריב"ש (סי' תקל"ז), שאם ירדו גשמים על העליה וירדו למטה אל הבית, על הניזק לתקן את הגג כדי שלא יזק. והקשה הש"ך (ס"ק ג'), הרי בכל

לתקן בו דין הרחקה, אלא רק לחייבו בתשלומין לכשיזיק.

ב. אש הדולקת בחצרו מאליה

אלא שהנחתנו, שאדם חייב גם על אש שלא הוא הדליק אותה, שנויה במחלוקת גדולה בין הראשונים. מפשט לשונה של הגמ' בב"ק (כ"ג ע"א), "כגון שנפלה דליקה לאותה חצר", משמע שגם בדליקה שנפלה מאליה בעל החצר חייב על נזיקה. וכלשון זו נקט גם הרמב"ם (הל' נזקי ממון פי"ד ה"ד), וכתב:

נפלה דליקה בחצרו... אם היה יכול לגזור הגדר שנפל ולא גדרו – חייב.

וכן דייק באבן האזל (לרמב"ם שם). אך מלשונו של רבנו חננאל (ב"ק שם) משמע שחולק, ואלו דבריו:

כגון שהצית אש בחצר, ונפלה גדר שלא מחמת הדליקה, והלכה האש והזיקה בחצר אחרת, דכלו חציר...

ולדעתו, כוונת הגמ' לומר שבמקרה כזה פטרה אותו התורה מטמון, אך על הגלוי הוא חייב, כדין כל נזקי אש. ומשמע מדבריו שאם נפלה הדליקה מאליה, הרי הוא פטור אף על הגלוי. * ולכאורה יש לפשוט בעיה זו ממה שנאמר בסוגיא אחרת במסכת ב"ק (ס' ע"א):

ת"ר: ליבה וליבתה הרוח; אם יש בליביו כדי ללבנתה – חייב, ואם לאו – פטור...

רבא אמר: כגון שליבה ברוח מצויה, וליבתו הרוח ברוח שאינה מצויה.

ולכאורה, מה ההבדל בין דליקה שנפלה בחצר לבין ליבתה אותו רוח שאינה מצויה, ומדוע בליבתו רוח שאינה מצויה הרי הוא פטור? אלא ע"כ יש לומר שאדם אינו חייב על אש שלא הוא הצית אותה.

* ובתוס' (ב"ק כ"ב ע"א ד"ה אשו) כתבו: "אשו משום ממונו... ולא שיהא האש שלו, דאפילו הדליק באש של אחר – חייב, כדאשכחן בהכונס" (ב"ק נ"ו ע"א, יעו"ש). ומדוע לא הביאו ראיה מהסוגיא הסמוכה, שאמרה: "כגון שנפלה דליקה באותה חצר", משם משמע שחייב גם על אש שאינה שלו? ומוכח מכאן אחת מהשתים: (א) שהתוס' מפרשים כדעת הר"ח, שהמדובר כשהוא הדליק את האש, וא"כ זוהי אש שלו לכל דבר. (ב) לדעת התוס' אש כזאת נחשבת כשלו, גם אם לא הדליק אותה בעצמו.

צרכי חגג הדין הוא שעל בעל העליה לתקן (עי' שו"ע סי' קס"ד סעי' א' בהג"ה!) והגר"א (ס"ק י"א) הביא את תירוצו של הב"ח (דף ק"ח ע"ב, ד"ה ואם), שהמדובר במקרה שהגשמים באו שלא בפשיעת בעל העליה, כגון גשם שוטף.

וא"כ יש לומר שנד"ד דומה לגשם שוטף, שהרי המזיק בא שלא בפשיעת בעל הפרדס, ולכן על הניזק להרחיק את עצמו.

והחתם סופר (בחיזושי לשר"ע, סי' קנ"ה סעי' ד' ד"ה ש"ף) כתב ששתי טענות הן: טענת נזק מהגשם וטענת תיקון הגג. אמנם בעל העליה חייב לתקן את הגג, אך כל עוד לא תיקן וירדו גשמים, אין בעל העליה אשם בנזקי הגשמים. וא"כ גם בנד"ד, אם תתפשט המגיפה, אין השכנים יכולים לבוא אליו בתביעות לפיצויים על הנזק שנגרם לפרדסים שלהם; דלא הוי "גירי דיליה", ואנוס הוא. אך אפשר לבוא אליו בתביעה שיעקור את הפרדס. ולכאורה יש לומר שחייב לעקור.

מיהו יש לומר שמקרה זה אינו דומה לגג. שם בעל העליה משועבד לבעל הבית לתקן את גגו כדי שלא ירדו גשמים לבית. אך בנד"ד אין בעל הפרדס הזה משועבד ליתר חברי הכפר, למנוע מהם נזקים שיבואו אליהם מן הפרדס שלו. (אם כי המושב מביסס על עזרה הדדית ואחריות הדדית. ויש לבדוק בתקנון המושב, עד היכן אחריות הדדית זו מגעת.) והמסתבר יותר הוא לומר, שמקרה זה דומה למי שהיה לו אילן בתוך שדהו, קרוב לבור חבירו, שאין בעל הבור יכול לעכב עליו ולומר לו: הרי שרשי האילן שלך נכנסים לבור שלי ומפסידין אותי; שכן זה נזק הבא מאליו לאחר זמן (שו"ע סי' קנ"ה סעי' ל"ב; ועי' מש"כ הרמ"א, סעי' ל"א בהג"ה, שכן הדין בכל כיוצ"ב). ולפיכך יוצא שאין לחייב את בעל הפרדס הנגוע לעקור את העצים. מיהו, לפי מה שכתבנו לעיל (סי' פ"ח אות ה') עפ"י נתיחה"מ (סי' קנ"ה, ביאורים ס"ק י"ח), שרק כאשר שמירת נזקיו מונעת ממנו את עצם השימוש הסביר ברשותו אין הוא חייב בתשלום על נזקיו ובשמירתם, מה שאין כן כאשר בלאו

הכי הוא מוגבל בשימוש ברשותו, שהרי פרדסו נגוע במחלה גם בלי שהוא מזיק לאחרים – יתכן שיש מקום לחייב אותו להסיר את הנזק מרשותו.

ד. חיוב מצד נזקי רבים

אך יש לחלק בין נזקי יחיד לנזקי רבים. ומכיון שכאן התובעים הם כל חברי הכפר, החוששים שהמגיפה תכלה את כל הפרדסים שלהם, הדין שונה. והנה נאמר במשנה (ב"ב כ"ד ע"ב):

מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה... ואם העיר קדמה, קוצץ ואינו נתן דמים; ואם אילן קדם, קוצץ ונתן דמים.

ועפ"י זה פסק בשו"ע (סי' קנ"ה סעי' כ"ב בהג"ה) בענין גורן, שאם הגורן קדם לעיר – עליו להרחיק אותו, ובני העיר נותנים לו דמיו. ולעומת זאת, לענין אילן ובור נאמר במשנה (דף כ"ה ע"ב):

מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה... אם הבור קדמה, קוצץ ונתן דמים; ואם אילן קדם, לא יקוצץ.

וכבר עמדה הגמ' (דף כ"ד ע"ב) על הסתירה שבין שתי ההלכות ואמרה:

דילמא שאני היוקא דרבים מהיוקא דיחיד!

ומשמע שתירוץ זה עולה לא רק על ההבדל שבין שתי המשניות בענין חובת התשלומין, אלא גם על ההבדל בענין עצם חובת ההרחקה: שאם האילן קדם לעיר, קוצץ; בעוד שבבור ואילן, אם קדם האילן, לא יקוצץ כלל.

ולפי זה יש לומר גם בנד"ד. אמנם בעל הפרדס אינו אשם בנזק; אך מכיון שעכשיו יש נזק לרבים מן הפרדס שלו, עליו להרחיק את הנזק. אלא שחברי הכפר יצטרכו לשלם לו את דמי הפרדס.

אלא שדבר זה צ"ע, אם בנזק הנגרם לרבים יש חובת הרחקה גם בנזק שאינו "גירי דיליה". והנה בנתיחה"מ (ביאורים ס"ק י"ג) כתב בדעת הרי"ף (דף י"ג ע"ב), שהסומך בהיתר לא הוי "גירי דיליה". ומצינו בענין היוקא דרבים (כגון בגורן),

כלכלי, וכבר כתב הסמ"ע (ס"ק נ') עפ"י ההגהות מרדכי (קידושין סי' תקס"א-תקס"ב) והדרכימשה (ס"ק ו') שלא יוכל לטעון "תמות נפשי עם פלישתים". אלא שאם היה הדבר תלוי רק בו, היה דוחה את עקירת הפרדס עד לאחר סיום עונת הגידול של הפירות, ואולי אף לשנה אחרת. וא"כ יש לפצותו על הפסד עונת גידול בגלל הקדמת העקירה.

מסקנות

- א. מחלה מידיבת שיש סבירות גבוהה לכך שתתפשט אל רשותו של הזולת, מוגדרת כ"גירי דיליה", ויש חובה על המזיק להרחיק את עצמו.
- ב. אדם שפרצה אש בחצרו מאליה, יש ספק אם הוא חייב באחריותה.
- ג. אדם אינו אחראי על נזק הבא מתוך רשותו מאליו לאחר זמן.
- ד. בהיזקא דרבים יש חובת הרחקה גם במקרים שבהם אין חובה כזאת כלפי יחיד, כגון: כשסמך בהיתר או כשאינו "גירי דיליה".

שאף שסמך בהיתר, צריך להרחיק. וא"כ הוא הדין בנד"ד, שאע"פ שאין זה "גירי דיליה", כיון שהוא היזקא דרבים – בעי הרחקה.

תשובה

על בעל הפרדס מוטלת החובה לעקור את העצים הנגועים במחלה. מכיון שהפרדס עומד בסופו של דבר לעקירה, ומכיון שהציבור יהיה חייב לפצות אותו על ההפסד שייגרם לו בעקירה המיידית של הפרדס – כל כגון זה כופין על מידת סדום, ועליו לעקור את הפרדס מיד. ומכיון שחייבים לשלם לו את ההפסד, מן הראוי להגיע אותו להסדר כספי קודם לכן.

וכאן נראה לענ"ד שקודם צריכים לשלם לו, ורק אח"כ יקצוץ את הפרדס. שאין חשש ל"קידרא דבי שותפי" כשיש לכפר מזכיר אחראי המנהל את הכספים, ואי אפשר לדרוש מאדם לעקור את הפרדס שלו לפני שמגיעים אתו להסדר כספי. מיהו צ"ע איזה תשלום יש כאן, שהרי אותו פרדס כבר נפגע, והוא עומד לעקירה בין כך ובין כך, ואין לו ערך

סימן צ

אחריות לנזק בכריתת ענף הנוטה לחצר הזולת

ראשי פרקים

שאלה

- א. האחריות לנזקי המרפסת
- ב. האחריות לנזקי האזבסט
- ג. על מי מוטל לקצוץ את הענף?
- ד. שיטת הרמב"ן בדינא דגרמי
- ה. האם דין ענפים כדון שורשים?
- ו. ספק בנזקי שכנים
- ז. האחריות לקציצת הענף
- ח. שיטת הרי"ף בהרחקת נזקין
- ט. סיכום השיטות להלכה

תשובה

מסקנות

שאלה *

בחצרו של ראובן גדל עץ שנופו נטה לחצרו של שמעון. התקרבו חג הסיכות, ושמעון רצה לבנות סוכה בחצרו; אלא שנוף העץ, הנוטה על חצרו, הפריע לו בכך. שמעון ביקש מראובן לקצוץ את הענף, והציע שהקציצה תיעשה על ידיו או ע"י ראובן. ראובן הציע שהוא זה שיקצוץ את הענף, משום שהיה לו מסור חשמלי. ראובן טיפס על העץ בחצרו וניסר את הענף, כאשר שמעון עמד למטה והשגיח שהילדים הסקרנים שהתאספו לא יינזקו. הענף נפל על האזבסט במרפסת של שמעון, ושבר חלק ממנו.

שמעון תבע את ראובן לקנות לו אזבסט

* מרחשוון תשמ"ח.